

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Nový systém hodnot a proměny myšlení – přechod
od pohanství a antického dědictví ke křesťanství**

Eva Pernicová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Nový systém hodnot a proměny myšlení – přechod
od pohanství a antického dědictví ke křesťanství**

Eva Pernicová

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, Csc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jsem jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2013.....

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. et Bc. Dagmar Demjančukové, CSc. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále děkuji své rodině za podporu a trpělivost.

OBSAH

1	ÚVOD.....	1
2	ROZŠÍŘENÍ KŘESŤANSTVÍ V ŘÍMSKÉ ŘÍŠI	3
2.1	Římské náboženství.....	3
2.2	Počáteční postoj Římské říše ke křesťanskému náboženství.....	3
2.2.1	Důvody pronásledování křesťanů a jejich sociální složení.....	4
2.3	Období vlády císaře Konstantina Velikého	6
2.3.1	Převzetí moci Konstantinem.....	6
2.3.2	Sol invictus.....	7
2.3.3	Koexistence pohanství a křesťanství.....	8
2.4	Věřoučné spory, katolictví versus ariánství.....	8
2.4.1	Spor o Boží podstatu.....	9
2.4.2	Vývoj křesťanského myšlení.....	10
2.4.3	Křesťanství za vlády Konstantinových synů	11
2.5	Proměna kultu	12
2.5.1	Přetrvávání starých zvyků	13
3	PRONIKÁNÍ GERMÁNŮ DO ŘÍŠE.....	15
3.1	Gótové	16
3.1.1	Wulfila	17
3.1.2	Vynucená gótská konverze	18
3.1.3	Dobytí Říma	19
3.1.4	Gótská křesťanská víra	20
3.2	Vandalové	21
3.2.1	Odchod Vandalů do Afriky.....	22
3.2.2	Vandalské ariánství.....	22
3.3	Frankové	23
3.3.1	Franská spolupráce s Římany.....	24
3.3.2	Chlodvík	25
3.3.3	Franské křesťanství.....	26
3.3.4	Rozmach Franské říše	27
3.4	Germánská mytologie	27
3.4.1	Germánský výklad světa	28
3.4.2	Porovnání mytologických motivů	30
4	ZÁVĚR.....	31
5	POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY	35

6	RESUMÉ.....	37
7	PŘÍLOHY	38

1 ÚVOD

Antické Řecko je považováno za kolébkou evropské civilizace. Každá historická epocha, každá generace vždy nacházela inspiraci v řeckých mýtech, filosofii, dějinách a ve způsobu myšlení. Toto řecké myšlení zakládá určitý způsob uvažování a chápání světa, který se rozvíjel v prostoru evropského kontinentu, kam se tato kultura během historického vývoje rozšířila. Nástupkyní antického Řecka, které po porážce v roce 146 př. n. l. ztratilo svou samostatnost, se stala Římská říše. Romanizace Řecka a všech dobytých území v Evropě, Asii a Africe, byla zpočátku násilná, avšak díky ní došlo k rozšíření těchto antických norem po celém římském území.

V první polovině prvního století n. l. se v římské provincii Judea zformovala kolem Ježíše z Nazaretu skupina následovníků, kteří si po jeho násilné smrti začali říkat křesťané. Tato, zpočátku malá, židovská sekta získávala stále více příznivců, až byla po mnoha pronásledováních roku 313 zrovnoprávněna s ostatními kulty v Římě. Roku 380 bylo křesťanství dokonce prohlášeno za jediné oficiální náboženství Římské říše, ze které se pak šířilo dál po celé Evropě. Tato práce se věnuje procesu, jenž k této změně vedl. Hledá příčiny proměny římského polyteismu v křesťanský monoteismus. Všimá si toho, jak se nové náboženství projevilo v lidském chápání světa a k jakým změnám v žebříčku hodnot došlo. Tato práce neuvádí přesný popis historických událostí, ačkoli je samozřejmě respektuje, neboť tvoří její rámec. Soustředí se především na změny v myšlení lidí, které tato konverze přinesla.

Práci lze rozdělit na dvě části. První část práce je zaměřena na počátky křesťanství a jeho šíření v Římské říši. Je zde zachycen proces jeho vrůstání do římské společnosti. Tato část se tedy soustředí na římské obyvatelstvo a jeho myšlenkovou proměnu. Druhá část práce se věnuje procesu germánské konverze. Vlivu křesťanství byly již od počátku našeho letopočtu vystaveny také migrující germánské kmeny. Tato část práce se tedy zaměřuje na to, jakým způsobem křesťanství přijali a pochopili Germáni. Soustředí se na kmen Gótů, Franků a Vandalů. Tyto tři nejvýznamnější germánské kmeny nám zde slouží jako ukázkové příklady tohoto procesu. Na konci práce je také zařazena kapitola s přehledem germánské mytologie.

Cílem práce je tedy především objasnit proces šíření křesťanství do okolního pohanského světa a zachytit jeho vliv na myšlení lidí. Najít důvody, jež obyvatelstvo vedly ke změně kultu. Popsat proměny v žebříčku hodnot a v postojích, které tato změna způsobila. Dále porovnat odlišný průběh christianizace Římanů a Germánů a uvést rozdíly v jejich chápání křesťanské zvěsti.

Evropská civilizace tedy vznikla „syntézou výtobytků antické civilizace a křesťanství, jež ovšem byla zpracována, obohacena i pokřivena barbary. Proces, v němž tyto tři prvky definitivně splynuly, byl velmi složitý a probíhal na pozadí drsných a krvavých historických událostí. Pro křesťanskou víru byla doba přechodu mezi antikou a středověkem těžkou zkouškou, v níž byly její principy a podstata vážně ohroženy. Na druhé straně byl však tento čas i velkou příležitostí pro náboženství, které přicházelo s všelidským pojetím etiky, s myšlenkou, že je jen jedno dobro a zlo a jedna spravedlnost, která platí pro všechny, s požadavky míru a ochrany bezbranných.“¹

V závěru práce jsem porovnávala rozdíly v pohnutkách ke změně náboženství i v chápání křesťanství mezi římským obyvatelstvem a pohanskými Germány. Našla jsem zde i rozdíly v myšlení mezi Germány samotnými. Toto téma je nesmírně složité a zachytit všechny jeho proměny a tendence je v podstatě nemožné. Proto jsem zdůraznila jen některé spory, události a myšlenkové proudy, které jsem pokládala za neopominutelné.

Do přílohy jsem umístila obrázky, které dokumentují římské náboženství, výjevy z germánské mytologie a počátků křesťanství. Domnívám se, že nám pomohou ilustrovat a přiblížit svět pohanských Římanů, přírodní polyteismus Germánů a prvotní křesťanské představy.

¹ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 42.

2 ROZŠÍŘENÍ KŘESŤANSTVÍ V ŘÍMSKÉ ŘÍŠI

2.1 Římské náboženství

L. Adkins a R. A. Adkins ve své encyklopedické příručce *Antický Řím* popisují původní římské náboženství jako přírodní, jež bylo nejdříve tvořeno duchy a božskými silami, které představovaly přírodní mocnosti. Jeho základem byly rituály s prvky magie, které se předávaly nezměněny z generace na generaci (Obrázek 1). Později navázalo římské náboženství přímo na řeckou mytologii, takže římsští bohové vznikli převážně přejmenováním řeckých bohů. Římské náboženství bylo velmi tolerantní a přebíralo mnoho cizích božstev. Bohům byly stavěny chrámy, do kterých se přinášely smírčí oběti. Toto náboženství sloužilo především k usmiřování a uctívání bohů. *„Lidé bohy neuctívali, aby si zajistili posmrtný život, ani pro prožitek ctnosti nebo posvátnosti. V předkřesťanské římské době neexistoval žádný výraz, který by označoval náboženství: výraz religio znamená závaznou úctu. Před příchodem křesťanství věřila většina Římanů na celou řadu bohů, kteří ovlivňovali všechny aspekty jejich života. V Římě se jako státní náboženství vnímalo uctívání a usmiřování jednotlivých státem uznaných božstev, přičemž bohové a kulty z ostatních částí světa se neuznávali. Římané se domnívali, že správné provádění rituálních úkonů zajistí budoucnost a prosperitu jejich městského státu.“*² (Obrázek 2, Obrázek 3, Obrázek 4) Nejvyšším knězem byl římský císař nosící titul Pontifex Maximus. Později byli za bohy prohlašováni i císaři a jejich kult se tak stal součástí oficiálního náboženství římského impéria.

2.2 Počáteční postoj Římské říše ke křesťanskému náboženství

Římská říše se ke křesťanství zpočátku chovala nezajímavě, neboť ho považovala za židovskou sektu. Židovské náboženství bylo vždy uzavřené, protože je vázáno na etnickou příslušnost a v Římě bylo vždy tolerováno. Křesťanství se však postupně otevřelo i příslušníkům jiných národů a tím začalo jeho šíření po celém světě. Když se křesťanství začalo šířit mezi nežidovským obyvatelstvem Římské říše, vyvstaly tím určité problémy. Křesťané nechtěli bojovat za císaře, odmítali se k němu modlit jako k bohu a neúčastnili se tradičních pohanských slavností a svátků spojených s pohanskými oběťmi. To samozřejmě zavedlo příčinu k mnoha pomluvám a k tomu, že byli obviňováni z vojenských neúspěchů, neúrody či jiných neštěstí. Císaři, kteří se snažili o upevnění říše na pohanském náboženském

² Adkins, L. ; Adkins, R. A. *Antický Řím*, s. 274.

základu, se tedy pokoušeli křesťanství potlačit. Například císař Nero křesťany obvinil ze zapálení Říma roku 64. Za tuto nešťastnou událost musel být někdo potrestán. „*Ve svých zahradách dal pro obveselení lidu za strašlivého mučení popraviti velké množství římských křesťanů. Mezi oběťmi byli také Petr a Pavel.*“³ Postupem času se i císaři podporované pohanství začínalo potýkat s problémy. „*S úpadkem hospodářského i politického rozkvětu měst šel ruku v ruce také úpadek kulturní. Řeckořímské náboženství přestávalo duchovně uspokojovat a jeho strnulý, formalistní kult byl ve městech většinou chápán již jen jako akt státní loajality. Vzdělání občané hledali náhradu ve filosofii, v níž tehdy silně převládaly prvky mysticismu, kdežto široké vrstvy prostých lidí nalézaly útěchu v nových kultech, šířících se po celé říši z Východu. Naděje na životní bezpečnost i sociální spravedlnost se rozplývala, a proto se stále více lidí obracelo ve svých myšlenkách od pozemských starostí k záhrobí.*“⁴

2.2.1 Důvody pronásledování křesťanů a jejich sociální složení

Největší pronásledování křesťanů proběhlo za císaře Diokleciána, který se je pokusil zcela zničit. Roku 303 vydal edikt, kterým nařídil zbořit všechny kostely a spálit posvátné knihy. Také na Východě, za augusta Galeria, probíhalo kruté pronásledování křesťanů. To však nechal Galerius roku 311 zastavit a vydal proslulý toleranční edikt, který dával křesťanství právo na existenci.⁵ Císaři nepronásledovali mladé křesťanské náboženství „*primárně z náboženské nesnášenlivosti, nýbrž proto, že se v křesťanství, odmítajícím anticko-orientální polyteismus včetně kultu státních ochranných božstev i císařova Genia, spatřovala organizace římské a vůbec antické společnosti nepřátelská. Postupně takřka ve všech říšských městech – zprvu v rámci židovské, řeckého jazyka užívající diaspory – vznikala totiž společenstva, která svou víru jednostranně upjala ke Kristovu spasitelství, a podezřelým se jevilo i jejich sociální složení.*“⁶ Většinu členů totiž tvořila městská chudina a otroci. Křesťanství bylo velmi přitažlivé pro svůj postoj k hříchům, neboť kněží tvrdili, že Kristus může odpustit i vraždu. Také svatý Augustin se ve svém díle Vyznání vyznával ze svých hříchů a děkoval Bohu za jejich odpuštění. „*O, chci Tebe, Pane, milovati, díky vzdávati Tobě a oslavovati jméno Tvé, protože jsi mi odpustil hříšné a zločinné skutky mé! Přičítám to jen Tvé milosti a Tvému milosrdenství, že jsi mým hříchům dal roztát jako ledu.*“⁷ Augustin

³ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, s. 47–48.

⁴ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 23–24.

⁵ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, s. 53.

⁶ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 24.

⁷ Aurelius Augustinus. *Vyznání*, s. 59.

dlouho žíznil po pravdě a odpuštění a ve spojení s Kristem ho konečně našel. „*V Tobě jest úplný mír a nerušený život! Kdo po Tvých cestách kráčí, vejde v radost Pána svého, nebude se báti a bude se míti nejlépe v Dobru nejlepším.*“⁸ Velmi důležitou roli zde sehrála právě „*sociální přitažlivost křesťanské ideologie. Ta totiž otrokům slibovala nejen posmrtnou spásu, ale i zlepšení společenského postavení za jejich života na tomto světě, neboť podle jejího učení se po přijetí křtu i ti, kdo jsou ze světského právního hlediska otroky a zajatci, stávají z boží milosti svobodnými a v církvi plnoprávními členy.*“⁹

Na druhé straně však měli vedení církve v rukou zámožnější občané. „*O tom, co zámožné jedince vedlo k přijetí křesťanství, z jehož členství vyplývaly převážně ústrky a útrapy, se můžeme jen dohadovat. Snad se jim při úvaze, kterou mysteriózní cestu k posmrtné spáse zvolit, zalíbil jednoduchý a lidsky vroucí kult, ostře kontrastující s často hrůznými a nezřídka i krvavými pohanskými mystérii, snad vůbec cítili odpor ke krvavým obětem bohům a nepochybně je zaujaly i morální hodnoty nové víry.*“¹⁰

Mladou církev však toto pronásledování ze strany státu pouze stmelilo a zocelilo. Umučení a zavraždění biskupové byli prohlášeni za svaté. Ti, kteří se nepoddali a přežili, se cítili být lepšími, než ti co se sklonili. Panoval nesouhlas především s tím, aby byli odpadlíci přijímáni do církve zpět. Díky tomuto tlaku tedy v církvi začaly vznikat první hereze. Příkladem jsou v severní Africe donatisté¹¹. Ti žádali církevní nezávislost na světské moci a tvrdší postup vůči těm, kteří při pronásledování neobstáli. Dalšími herezemi jsou především arianismus¹², nestoriánství¹³ a monofysitismus¹⁴. Církev tak hned ve svém počátku přestává být jednotná.

⁸ Aurelius Augustinus. *Vyznání*, s. 62.

⁹ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 130–131.

¹⁰ Tamtéž, s. 25.

¹¹ donatisté – stoupenci biskupa Donáta. Kořenem schizmatu byl různý postoj afrických křesťanů k těm, kdo během pronásledování ustoupili římským úřadům. Johnson, P. *Dějiny křesťanství*, s. 510.

¹² arianismus – učení alexandrijského presbytera Areia, podle kterého je Logos vždy u Boha jako jeho vlastnost, není věčný jako Otec, od něhož – ale nikoli z jeho podstaty – přijal své bytí. Logos je zprostředkovatelem mezi Bohem a lidmi. Tamtéž, s. 506-7.

¹³ nestoriánství – učení konstantinopolského patriarchy Nestoria, zpochybňoval božství novorozeného Ježíše a tím upíral Marii právo na pojmenování bohorodička. Johnson, P. *Dějiny křesťanství*, s. 88.

¹⁴ monofysitismus – toto učení začal hlásat představený konstantinopolského kláštera Eustyches, který tvrdil, že osoba vtěleného Krista má jedinou a to božskou přirozenost. Tamtéž, s. 486.

2.3 Období vlády císaře Konstantina Velikého

Většinu informací o životě a osobnosti Konstantina Velikého, které jsem v této kapitole použila, jsem čerpala z díla Manfreda Clause *Konstantin Veliký*. Toto dílo se velmi podrobně věnuje tomuto prvnímu a nejvýznamnějšímu křesťanskému panovníkovi.

2.3.1 Převzetí moci Konstantinem

V západní části říše, tedy v Galii a Británii, vládl císař Konstantin. Jeho nejstarší syn Konstantin vyrůstal na dvoře císaře Diokleciána, který zavedl tetrarchii tj. vládu dvou augustů a dvou caesarů. Caesarové měli být vybíráni na základě svých schopností. Když však císař Konstantin roku 306 v Británii zemřel, armáda povolala císařem jeho syna Konstantina, kterého znala a vážila si ho. Tím však byl přeskočen oficiální caesar a fungování tetrarchie bylo narušeno. Také v Římě se proti pravidlům prohlásil císařem uzurpátor Maxentius. Když se proti němu Římané vzbouřili, spojil se Konstantin s Liciniem, jenž vládl na východě, proto aby Maxentia zničili a moc rozdělili mezi sebe.

Když Konstantin přitáhl k Římu, Maxentius na radu orákula opustil městské hradby, aby se utkali v bitvě. I přes svou velkou přesilu byl však u Milvejského mostu poražen a utonul v Tibeře. Také Konstantin před bitvou vyhlížel znamení. Uviděl prý nad sluncem kříž s monogramem XP, což je Kristův monogram a uslyšel hlas, který mu řekl, že pod tímto znamením zvítězí. Poručil tedy vojákům napsat XP na štíty a standardy. Pod ochranou tohoto boha pak skutečně zvítězil. Toto vítězství mu nikdy nezapomněl, protože mu vděčil za vše, čím se později stal. Přesto je možné toto jeho přiklonění se k novému bohu, před bitvou r. 312, interpretovat jako přijetí boha dalšího. Neboť to, že tento bůh již vedle sebe nesnese bohy další, začalo být Konstantinovi zřejmé až mnohem později.¹⁵ „*Konstantin a jeho bůh zvítězili. Je přitom méně důležité, jak Konstantin tohoto boha vnímal, v co „věřil“, nýbrž rozhodující bylo, že za pomocníka v bitvě považoval křesťanského Boha, jehož kult Galerius o rok předtím uznal za legální. Galerius křesťany vyzval, aby se angažovali svým kultem pro stát a jeho blaho. Křesťanský Bůh svoji připravenost doložil tím, že podpořil stát v osobě Konstantinově; současně se náhle objevil na veřejnosti, a to jako bůh války.*“¹⁶

¹⁵ Claus, M. *Konstantin Veliký*, s. 33.

¹⁶ Tamtéž, s. 38.

Roku 313 vydal Konstantin spolu s Liciniem v Miláně edikt, kterým křesťanství zrovnoprávnil s ostatními kulty v Římě. Toto spojenectví s Liciniem však netrvalo dlouho. Proto, aby mohl Konstantin ovládnout celou říši, musel dát Licinia popravit. Dále v afektu nechal zavraždit svého nejstaršího syna Crispa a pak také svou ženu Faustu. „*Konstantinova touha po moci, o níž 18 let usiloval, se naplnila; dorazil na konec dlouhé a krvavé cesty.*“¹⁷ Protože však během této cesty usiloval především o moc, nemohl se řídit křesťanskými ideály. Toho si byl Konstantin plně vědom a jako pokání za své hříchy nechává stavět křesťanské kostely např. na místě hrobu sv. Petra v Římě, v Jeruzalémě, Betlémě a jako druhý Řím staví na východě nové křesťanské město Konstantinopolis.

Také Josef Češka se ve své knize *Zánik antického světa* přiklání k názoru, že Konstantin chtěl spojením s církví především dosáhnout svých politických cílů. Podlehl přitom lákavé představě o své vyvolenosti Bohem, jež mu byla dokazována mnoha válečnými úspěchy. V jeho vládní politice není kladen důraz na křesťanskou lásku k bližnímu a dokonce ani snahu o řešení těžké sociální situace obyčejných lidí u něj nenalezneme.¹⁸ Naopak, zavedl nové daně a vydal edikty, jejichž nedodržení se tvrdě trestalo. Přesto bylo jeho panování považováno za naplnění božské prozřetelnosti.

2.3.2 Sol invictus

V této kapitole se pokusím vysvětlit, proč pro Konstantina nebylo příliš obtížné zaměnit dosud uctívané nejvyšší sluneční božstvo za nového boha Krista.

Císař Aurelianus (270-275) ve snaze sjednotit římský kult zavedl během své vlády jako nejvyšší božstvo slunečního boha (Sol Invictus – Nepřemožitelné Slunce). „*Slunce představovalo nejen nebeské těleso či prvek materiálního světa, nýbrž spatřovalo se v něm bezprostřední zjevení nejvyšší bytosti, všebožství.*“¹⁹ Sol byl v podstatě monoteistický bůh, jenž v sobě zahrnoval všechny bohy panteonu, a byl tedy tomu křesťanskému velmi podoben. „*Tento sluneční bůh měl mnoho rysů, jež bylo lehké pochopit křesťansky. Nebylo bezpochyby těžké přesvědčit Konstantina o tom, že tento nejvyšší bůh, jež dosud pokládal za slunečního boha, je Kristus, pokud Kristus vykazoval svým zjevem se slunečním bohem tolik podobnosti.*“

¹⁷ Claus, M. *Konstantin Veliký*, s. 55.

¹⁸ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 71.

¹⁹ Claus, M. *Konstantin Veliký*, s. 47.

*A nepředstavovalo to jistě pro Konstantina žádný problém, pokud ostatní v tomto božském zjevení spatřovali jiné bohy; rozhodující totiž bylo, že poddaní uctívali formálně stejného boha.*²⁰ Konstantin tedy jednoduše spojil tyto dva bohy, na základě jejich vnější podobnosti a jistě i na základě svého vidění, v jednoho nejvyššího boha. O nějakých hlubokých a nepřekonatelných teologických rozporech neměl nejmenší tušení. Pro něj osobně, to byl především bůh vítězný.

2.3.3 Koexistence pohanství a křesťanství

V průběhu Konstantinovy vlády, by tedy teoreticky mělo dojít ke skutečné proměně pohanského kultu v kult křesťanský. Avšak jak již bylo řečeno, sám Konstantin se k praktickým změnám stavěl poměrně chladně. „*Tradiční pohanské prvky se ještě dlouho udržovaly při prezentaci císaře, jenž se považoval za křesťana. Nebyl odstraněn ani císařský kult.*“²¹ Přerod pohanství v křesťanství nelze jednoznačně vymezit, neboť lidská mysl není schopna takového skoku. Proměna se odehrávala po malých krůčcích a oba přístupy se dlouhou dobu prolínaly a koexistovaly společně. „*Konstantin zůstal nejvyšším pontifikem (pontifex maximus), a tím představeným římského kněžského kolegia. V Konstantinopoli byl vztyčen sloup, pojmenovaný podle něj, na němž stála jeho socha, jež byla identifikována se slunečním bohem. Mnoho těchto prvků mluví pro to, že Konstantin při svém obrácení ke křesťanskému bohu pouze vyměnil osobu boha, aniž by se zcela odvrátil od svých dosavadních představ o bohu a aniž by se příliš staral o křesťanská dogmata.*“²²

2.4 Věřoučné spory, katolictví versus ariánství

Křesťanství, které se Konstantinovi z počátku jevilo jako jednotné hnutí, v sobě skrývalo mnohá věroučná nedorozumění a nenaplněné ambice svých biskupů. Tyto spory se projevíly již v roce 313 na milánském koncilu. Konstantin do těchto sporů zasahuje a snaží se celou vahou své osobnosti spory vyřešit. „*Při svém pokusu zabránit rozdělení křesťanského kultu argumentoval Konstantin zcela v tradici dosavadního myšlení: pohrdání náboženstvím způsobuje nebezpečí pro stát, péče o náboženství přináší požehnání. Právě rozhodnutí pro takzvaný ortodoxní směr křesťanského kultu proti donatistickému poukazuje na problémy, jež*

²⁰ Claus, M. *Konstantin Veliký*, s. 48.

²¹ Tamtéž, s. 78.

²² Tamtéž.

*křesťanství přineslo. Nejednalo se nikdy o celistvý kult, opakovaně se oddělovala uskupení, jež byla většinou odsuzována jako schismatické nebo heretici. Neexistoval jen jeden křesťanský kult, bylo jich více. Když se Konstantin seznámil s tímto seskupením kultů, byl ihned do této problematiky zatažen a donucen přidat se k některé straně, což i učinil.*²³ Avšak na jeho postojích, které během života zaujal, lze pozorovat velkou nerozhodnost způsobenou nepochopením a jistou vlažností k otázkám křesťanské věrouky.

2.4.1 Spor o Boží podstatu

Na koncilu v Miláně tedy již začínají věroučné diskuze a boje mezi příslušníky jednotlivých křesťanských proudů, které vrcholí na koncilu v Níkaii. *„Na prvním takzvaném ekumenickém koncilu, který se konal roku 325 v Níkaii, šlo o vícero témat, jež lze shrnout pod označení „vytvoření jednotného kultu“. Náležel k tomu především spor o teologické názory alexandrijského presbytera Areia, o tzv. ariánství, jež církev a stát zaměstnávalo ve více či méně obměněné podobě i v následujících desetiletích.*²⁴ Katolická církev, jejímž představitelem byl alexandrijský biskup Athanasius, prosazovala názor, že Bůh a Kristus jsou stejné podstaty (homoúsiá). Ariáni, v jejichž čele stál alexandrijský presbyter Areios, však trvali na tom, že Bůh a Kristus jsou podstaty pouze podobné, a že Kristus je Bohu Otci podřízen. Areios *„v jednom svém kázání prohlásil, že Kristus nemůže být s Bohem Otcem totožný, poněvadž jím byl stvořen.*²⁵ Vycházel přitom z evangelia sv. Jana, kde Kristus říká, že Otec je větší než on sám. Areios proto tvrdil, že byla doba, kdy Kristus neexistoval, a že tedy má počátek, zatímco Bůh Otec je věčný. *„Při sporech kolem Areia šlo stejně tak o zásadní jako obtížný teologický problém: raná církev vyznávala Boha Otce, stvořitele světa, Boha Syna (logos), jenž současně jako člověk Ježíš dosáhl spásy, a Ducha svatého, Ducha Karatele a Vůdce obce. Tuto víru předávala bez přílišného dalšího uvažování a rozvažování dále. Jak novou víru přijímalo stále více vzdělanců, především na východě říše, o to častěji do ní vnikalo řecké myšlení, zvláště helénistická filosofie se svou dlouhou historickou tradicí a svým širokým spektrem kategorií a schémat. V co otcové zpočátku věřili bez velkého přemýšlení a co vyznávali, začalo nyní být rozebíráno a zkoumáno, aby to bylo možné s větší jistotou postihnout.*²⁶

²³ Claus, M. *Konstantin Veliký*, s. 81.

²⁴ Tamtéž, s. 85.

²⁵ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 58.

²⁶ Claus, M. *Konstantin Veliký*, s. 85.

V této věroučné při nakonec zvítězila strana katolická, kterou Konstantin podpořil a Areios, jako pouhý presbyter, byl exkomunikován a poslán do vyhnanství. Přes všechny spory a nedorozumění se tedy na níkajském koncilu rozhodlo o termínu slavení velikonoce a „*po vzrušené diskusi bylo přijato symbolon, tj. vyznání víry, obsahující dogma, že je jediný Bůh ve třech osobách sobě zcela rovných svou podstatou (řecky úsiá, latinsky substantia) a že tedy Bůh Syn je vůči Bohu Otci soupodstatný (řecky homoúsios, latinsky consubstantialis). Přijetím tohoto dogmatu se ovšem křesťanská teologie odklonila od čistého monoteismu i od racionálních zásad antického myšlení, neboť o formulaci nerozhodovaly logické důvody, nýbrž vůle většiny, pravděpodobně zmanipulovaná.*“²⁷

Na Konstantinově přístupu k oběma aktérům sporu můžeme vidět jeho názorovou rozkolísanost. Přestože se přiklonil k níkajskému vyznání víry, nijak na jeho dodržování nelpěl. Samotného Athanásia nechal poslat do vyhnanství a až nedlouho před svou smrtí ho dal povolat zpět. Areiovi, jenž také musel do vyhnanství, nakonec odpustil a povolil mu návrat. Ve vyhnanství Areios upravil své vyznání víry tak, aby bylo přijatelné a dále tak tvrdil, že Syn je Bohu Otci podoben i co do podstaty (řecky homoúsios)²⁸. Dalším ariánem v císařově blízkosti byl biskup Eusebios z Nikomédie, jenž byl za své názory také poslán do vyhnanství. I toho císař povolat zpět a ustanovil ho svým duchovním rádcem. Nakonec to byl právě Eusebios, kdo těsně před smrtí roku 337 Konstantina pokřtil.

Kolem těchto věroučných otázek, které se týkaly boží podstaty, tj. poměru mezi Otcem a Synem a dále Kristova lidství a současně božství, se vedly vleklé spory, přičemž každý měl pocit svojí pravdy, za niž až fanaticky bojoval.

2.4.2 Vývoj křesťanského myšlení

Původní křesťanství se o filosofii nijak nezajímalo. Změna nastala na konci druhého století, kdy se dva vzdělaní teologové Kléméns Alexandrijský a Órigenés pokusili o propojení církevní věrouky a helénistické kultury.²⁹ „*Největší předkonstantinovský křesťanský teolog Órigenés (žil 185-254) chápal Boží trojjedinost tak, že za počátek všeho uznával Boha Otce, přičemž Syn z něho zrozený i Duch svatý, jenž z něho vychází, podstatu Otcových božích*

²⁷ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 62.

²⁸ Tamtéž, s. 65.

²⁹ Marksches, Ch. *Mezi dvěma světy*, s. 18.

vlastností pouze zrcadlí. Órigenovo pojetí posunul na počátku IV. století presbyter Areios (žil 260-336) ve směru subordinace Syna vůči Otci tezí, že Syn = Logos = Kristus má božské vlastnosti získané od Otce a že je mu tedy pouze podoben (řecky homoios).³⁰ Areios tedy pouze navázal na Órigenovy názory.

Kléméns a Origenes svým učením předešli ve 3. století vznikající filosofický směr novoplatonismus, který měl původně nově vykládat Platónovy myšlenky. Touto novou interpretací však vznikl zcela nový systém. Tento směr vyznávali především členové vzdělaných římských vrstev a zastánci antického polyteismu. Byl tedy zpočátku zaměřen proti křesťanství. Protože se však celá společnost zajímala o podobná témata, stalo se hlavní téma novoplatonismu, jímž byla otázka jednoty a mnohosti, také tématem křesťanským. Platónova idea nejvyššího dobra a krásy byla ztotožněna s Jedním, jež bylo chápáno jako bytí samo. Křesťané je ztotožnili s Bohem. Bytí je natolik plno sebe sama, že přetéká (emanuje) a tím vznikají různé úrovně bytí. Tuto emanaci si křesťané vykládali jako biblické stvoření. Z této jednoty vzniká mnohost, která však na Jednom neztrácí svou účast. Proto může lidská duše, která se nachází na nejnižším stupni, vystoupat zpět k Jednomu, tedy k Bohu. Tento zpětný návrat je vlastně vysvobozením se z hmotného těla. Je však možný pouze modlitbou a askezí. Z této syntézy křesťanství a řecké filosofie dále čerpala především generace církevních otců.³¹

2.4.3 Křesťanství za vlády Konstantinových synů

Konstantinovi synové Constantius a Constans kráčeli v otcových šlépějích a pronásledovali obhájce antických bohů. „*Vláda Konstantinových synů antickým tradicím vskutku nepřála, ba tradiční kultovní úkony jimi byly hodnoceny jako politicky nebezpečné. A naopak opoziční kruhy pokládaly za statečnost, zatajil-li někdo sochu nějakého zakázaného božstva nebo pokračovalo-li se někde tajně v zakázaných obřadech. Avšak věrnost tradičnímu antickému náboženství ve městech většinou neprýštila z hluboké zbožnosti, nýbrž namnoze šlo jen o projev nesouhlasu s postupující christianizací.*“³² Constantius podporoval ariány, protože ti byli ochotni podílet se na státotvornosti a pronásledoval stoupence nikájského vyznání. Doufal, že arianismus nakonec převládne.³³ „*Vytrvalé zastánce nikájské víry označoval totiž Constantius pro jejich nepoddajnost za lidi bezbožné a zločinné a jejich*

³⁰ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 63.

³¹ Blecha, I. *Filosofie*, s. 33.

³² Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 107.

³³ Tamtéž, s. 112.

odsuzování zdůvodňoval mimo jiné i svou touhou zalíbit se Bohu. Constantius však podcenil sóteriologickou stránku víry, která byla zejména prostému lidu srozumitelnější než triniční teologické spekulace. Lidu byl vždy bližší legendární trpící Ježíš Kristus než abstraktní filosoficko-teologický Logos, a poněvadž lid uctíval Krista – svého Vykupitele – mnohem vroučněji než starozákonního Boha Otce, dal se proti elitářským ariánům, kteří učili, že Syn boží stojí níže než Bůh Otec, snadno popudit athanasiovskou demagogií, že ariáni vůbec nejsou křesťané, tj. ctitelé Krista, nýbrž že proti Kristu dokonce bojují.³⁴ Ariánství se tedy nakonec prosadit nepodařilo. Avšak některé ariánské misie byly úspěšné, jako například misie biskupa Wulfily, která směřovala ke gótským kmenům.

2.5 Proměna kultu

V této kapitole se pokusím uvést důvody nechuti římských občanů vzdát se pohanského způsobu života a poukázat na pouze povrchní přijetí křesťanství, jež bylo vynuceno změnou společenských poměrů. Na příkladech si ukážeme, jakým způsobem se propojily pohanské a křesťanské zvyky, svátky a rituály.

Původní polyteistické náboženství pomalu ztrácelo své pozice ve společnosti. „*Rychle odumíraly i starobylé slavnosti, z nichž se např. v peloponéské Olympii konaly závodní hry naposledy roku 393; rok poté je totiž Theodosius zakázal. V následující době se dovedly křesťanství bránit jen některé římské senátorské rodiny, jejichž příslušníci se oddávali novoplatónské filosofii, a staré víře a místním kultům zůstávali tradičně nejdéle věrní obyvatelé odlehlých vesnických okrsků.*“³⁵ Lidé „*si totiž s polyteistickým římským náboženstvím spojovali rozkvět římské moci, s křesťanskou dobou naopak úpadek impéria. Dodržování starých kultů a rituálů pro ně představovalo záruku dalšího blaha a trvání státu. Pohané sváděli zkázu impéria na křesťany, křesťané na pohany nebo hříchy souvěrců; jak těm, tak oněm ovšem na uchování římského státu záleželo.*“³⁶

V pozdější době se křesťanství dostávalo i mezi obyvatelstvo vyšších společenských tříd, jako jakási móda či nutnost k možnosti zastávat určité postavení ve společnosti.

³⁴ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 113.

³⁵ Tamtéž, s. 169.

³⁶ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 41.

„Pohanství v pozdní římské říši nebylo náboženstvím, ale postojem k náboženství. Z ideového hlediska bylo světonázorovým postojem a stylem života. Institucionálně zahrnovalo nejen klasický panteon řecko-římských bohů, císařský kult a tucty různých menších a lokálních kultů, mnohdy importovaných z Orientu, ale i filozofický ateismus. V očích křesťanů byli pohané „ztracené duše, zralé pro obrácení na víru, zatímco heretici byli navždy zatraceni“. Žádný příkrý protiklad mezi křesťanstvím a pohanstvím proto neexistoval. Na druhé straně byla pro mnohé Římany křesťanská víra – vedle majetku a sociálního postavení – pouze dalším aspektem sociálního statusu. Pro vysoce postavené osobnosti bylo přijetí křesťanství žádoucí s ohledem na kariéru a uchování privilegií. Větší význam však pro ně měla jejich vlastní společenská třída, vzdělání, kultura a tradice.“³⁷

2.5.1 Přetrvávání starých zvyků

Původní víru, která byla uchovávána celá staletí či tisíciletí, nelze jen tak přes noc změnit. Možná u jednotlivců, ne však u celých národů. Taková proměna trvá celé generace. *„Přes všechnu křesťanskou nenávisť k polyteismu a přes jeho horlivé vymycování nezánikla však ani v křesťanském již prostředí stará víra, staré zvyky a obřady, nýbrž při rychlé christianizaci se mnoho polyteistických prvků dostávalo do samého křesťanství. Byly např. převzaty prastaré oslavy zimního slunovratu neboli, jak se ve starověku říkalo, zrození Slunce a přeměnily se ve Vánoce, do jejich obyčejů přešla i Saturnalia, o nichž Římané dávali svým přátelům dárky. Také stará polyteistická víra, že má každé místo, každý člověk, každé i nenáboženské sdružení a zaměstnání své ochranné božstvo, žilo a žije v křesťanství dále jen s tím rozdílem, že pohanské bohy zastoupili křesťanští světci a andělé. Lidé se stále věnovali magii a jako amulety používali svaté relikvie či citáty z Bible, ale i celé evangelium. Zvláště silně se rozmohla úcta matky boží Marie, které protikřesťanští polemikové po právu vytýkali, že se pod změněným jménem uctívá Isis, Kybelé či jiné prastaré ženské božstvo. Z tzv. pohanských kultů se dostaly do křesťanských bohoslužeb i mnohé obřadní prvky a úkony, a jako měli kdysi podle antické víry jednotliví bohové a bohyně svá oblíbená pozemská sídla, vznikala postupně i křesťanská poutní místa i víra v jejich zázračné účinky. Křesťanským teologům se sice tento vývoj nezamlouval, ale proti obecnému proudu se obtížně bojovalo, a církev se s tímto vývojem smířila o to snáze, že jeho prostřednictvím mohla více působit na široké vrstvy obyvatelstva.“³⁸* Dále křesťanství přebírá například pohanské gesto polibku.

³⁷ Doležal, S. *Interakce Gótů a římského impéria ve 3.- 5. stol. n. l.*, s. 281.

³⁸ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 170.

Líbalí se posvátné stromy, sochy bohů, prahy chrámů, amulety. Lidé tak doufali, že vejdou do kontaktu s božstvem. Polibek měl také léčebný účinek.³⁹ Lidé také stále provozovali věštění, ačkoli je křesťanství zakazovalo.

Když lidé přestupovali ke křesťanství, nechápali to jako radikální změnu svého jednání a myšlení. Někdy docházelo ke konverzi ze strachu či na základě zázraků. Není možné změnit způsob myšlení lidí v tak krátkém období. „*Myšlenka, že se křesťan při svém počínání musí podřizovat Kristovu zákonu, byla většině nových křesťanů cizí, neboť podle antických zvyklostí vždy stačila pouhá účast na kultu, buď aktivní, nebo dokonce jen pasivní. Proto musela církev všestranně zintenzivnit svou výchovnou činnost, aby všechny přesvědčila, že normální světský život je život v hříchu a že morální křesťanské principy velí obracet se v každé denní chvíli k Bohu a stále mít na mysli posmrtný život a v něm buď spásu, nebo zatracení.*“⁴⁰

Hlavním důvodem, proč se pohanské zvyky, gesta i rituály dostávaly do křesťanského kultu, bylo to, že lidská psychika se nijak nezměnila. Lidé měli stále stejnou touhu po moci, potřebu boží ochrany, či potřebu směřovat někam své modlitby a k někomu upínat své naděje. Tyto potřeby se nijak nezměnily, ale změnil se společenské poměry. Lidé se proto přizpůsobili a své bolesti, touhy, naděje a strachy vložili do rukou svatých mužů či žen, patronů, ikon, amuletů nebo svatých ostatků. Místo pohanského idolu tak zaujal křesťanský kříž. Cesta ke skutečné změně myšlení byla velice pozvolná.

³⁹ Marksches, Ch. *Mezi dvěma světy*, s. 102.

⁴⁰ Hanuš, J.; Češka, J. *Od katakomb ke světové církvi*, s. 133.

3 PRONIKÁNÍ GERMÁNŮ DO ŘÍŠE

Tato část práce je zaměřena na germánské kmeny, které migrovaly Evropou a s nimiž se římské impérium dostávalo stále častěji do kontaktu. Hlavními zdroji informací o těchto kmenech, které byly pro tuto práci použity, jsou práce doktorky Jarmily Bednařikové, jež se tomuto období dějin velmi intenzivně věnuje.

Germánské kmeny původně obývaly území severozápadního Německa a jižní Skandinávie. Hovořily navzájem srozumitelnými dialekty a jejich náboženství i mytologie si byly také velmi blízké. První zprávy o nich se začínají vyskytovat v římské literatuře během 1. století před n. l. V této době dochází k interakcím římského impéria s Germány, kteří migrují Evropou. Ačkoli se tyto prvotní vojenské akce nezdály nijak zásadní, Germáni se nakonec stali hlavní příčinou rozpadu Římské říše a dokonce nástupcem Západořímské říše. A to jak v rovině politické, tak především v posláním šíření a upevnění křesťanské víry.

Vzhledem k neustálým bojům se Římané potýkali s nedostatkem schopných vojáků a tak začali využívat žoldnéřských služeb u hranic žijících barbarů. To se jim však nakonec stalo osudným. *„Poněvadž se tehdy v zemědělství často projevoval nedostatek pracovních sil, docházelo stále častěji k tomu, že stát vybíral od vlastníků půdy místo rekrutů peníze a užíval jich k nájmu vojáků zahraničních neboli barbarských. A tak již za Konstantina můžeme v římské armádě pozorovat vzestupný růst germánského živlu. Germáni se dokonce dostávali i do gardových oddílů a odtud do vysokých důstojnických hodností, často bez dostatečné romanizace.“*⁴¹ *„Rozmohla se praxe najímat germánské žoldnéře do římské armády a pokračovala tendence podporovat germánské kmeny finančně. Byly naplněny některé, ale ne všechny, podmínky pro možnost dlouhodobé koexistence římského a germánského světa.“*⁴² Armádu ve 4. a 5. stol. tvořilo především žoldnéřské vojsko, které bylo složeno z barbarů. *„Ti měli říši bránit proti dalším barbarským bojovníkům a pravda je, že to též dosti dlouho a zdařile činili. Bez barbarů by se pozdě římská říše prostě už barbarům neubránila.“*⁴³

Římské impérium muselo s barbarskými kmeny komunikovat a tím se vlastně samo proměňovalo. *„Christianizace barbarů byla vítána, chápána jako prostředek, podporující*

⁴¹ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 76.

⁴² Doležal, S. *Interakce Gótů a římského impéria ve 3.- 5. století n.l.*, s. 10–11.

⁴³ Bednařiková, J. *Stěhování národů*, s. 33.

dobré soužití s nimi, ale na druhé straně zřejmě ani církevní činitelé pozdní antiky s trvalou integrací barbarů do římské společnosti příliš nepočítali. Přesto se však tato integrace pod tlakem okolností prosazovala. Vojenské a hospodářské problémy nutily Římany postupně k usazování velkého množství barbarů na půdě provincií, další barbari se k dělení půdy s římským obyvatelstvem dostávali násilím.“⁴⁴ Je zřejmé, že se „germánské kmeny v západní, střední i jihovýchodní Evropě v průběhu pozdní antiky různými způsoby a v různé míře, ale obecně stále intenzivněji zapojovaly do civilizace římského světa, ať už se geograficky nacházely na jejím okraji, nebo přímo v její ohromné rozloze. Právě tato druhá varianta se od poloviny třetího a zvláště od poslední čtvrtiny čtvrtého století týkala Gótů. Z celého barbarského světa právě Gótové představovali pro římské impérium nejrušivější element, stali se nejdůležitějšími vnějšími původci jeho proměn a ze všech germánských kmenů spojili svůj osud s jeho osudem nejtěsněji.“⁴⁵

3.1 Gótové

Původ Gótů není zcela jasný. Ze své domoviny, kdesi v Severním moři, odešli snad z důvodu přelidnění. Po vylovení na baltském pobřeží se vydali dál na jih. Gótové patří mezi první germánské kmeny, s jejichž vpády se Římané museli potýkat. „*Od r. 238 překračovaly gótské houfy dolní Dunaj, jak chtěly, a pustošily pohraniční Moesii i Thrákii, kdežto jiné kmeny, zvláště Karpové, napadaly římskou Dákii. Ačkoli se občas některým císařům podařilo útočníky odrazit, vynořovalo se nebezpečí takřka periodicky znovu, a to i s těžko zhojitelnými následky.“⁴⁶ Ve 3. století se Gótové rozdělili na kmenový svaz Ostrogótů a Vizigótů. Římští císaři je používali jako barbarské žoldnéřské vojsko. Například Konstantin Veliký uzavřel r. 332 s Visigóty smlouvu, která vydržela v platnosti více než třicet let.*

Gótové, díky svým stykům s říší, získali samozřejmě s křesťanstvím určité zkušenosti. „*Západní Gótové jsou vůbec prvními doloženými křesťany germánského světa a nejstarší etapa jejich christianizace představuje v šíření křesťanství mezi germánskými etniky jistou anomálii. Začala ve třetí čtvrtině 3. stol., v dobách, kdy bylo křesťanství v římské říši ještě pronásledováno a kdy je po velkých perzekucích za císařů Traiana Decia a Valeriana čekalo – po uplynutí asi čtyřicetileté doby oddechu – nejtěžší pronásledování Diocletianovo. Ve*

⁴⁴ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 190.

⁴⁵ Doležal, S. *Interakce Gótů*, s. 10.

⁴⁶ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 19.

vztahu k římské říši nemohlo vizigótským konvertitům jeho přijetí přinést žádné výhody a neplatí tu dokonce ani pravidlo, často použitelné u konverzí jiných Germánů – že – by si totiž vybírali silnějšího, ochranou válečníků osvědčeného boha.⁴⁷

3.1.1 Wulfila

„Křesťanství se do Gothie dostalo pravděpodobně velmi brzy po první vojenské konfrontaci římské říše s gótskými skupinami, pustošícími podunajské provincie a pronikajícími hlouběji do impéria. Nositeli tohoto procesu byli křesťanští provinciálové, kteří byli při gótských nájezdech odvezeni do barbarika.“⁴⁸ Tak se Gótové poprvé setkávají s křesťanským náboženstvím. „Především ale bylo významné, že křesťanští zajatci Gótů nebo jejich potomci se stali zárodky křesťanské komunity na území Gothie, která se postupně rozrůstala, christianizovala i okolní oblasti a již brzo po oficiálním uznání křesťanství v římské říši svým vlivem upoutala pozornost církevních římských autorit.“⁴⁹ Mezi tyto potomky zajatých křesťanů patřila především osobnost biskupa Wulfily, jenž se narodil kolem roku 311 na území Gothie, kam byly kdysi jeho křesťanští předkové zavlečeni.⁵⁰

„Roku 341 byl nikomédským Eusebiem, tehdy již konstantinopolským biskupem, vysvěcen na biskupa Gót Wulfila (Ulfilas) a poslán jako apoštol mezi Visigóty. Tam pak úspěšně působil až do roku 348, kdy ho tamější pronásledování křesťanů přinutilo k útěku na římské území. Wulfila byl stejně jako jeho světitel ariánem, a proto se i gótské křesťané stali ariány, ba později i šířiteli ariánství mezi Germány, což jim Wulfila umožnil svým překladem bible; on sám se před touto fází germánské christianizace ještě dožil ariánské porážky na koncilu v Konstantinopoli a zemřel v tomto městě roku 383 během následné synody, na níž byli ariánští biskupové přemlouváni, aby se zřekli svého bludu.“⁵¹ Wulfila přeložil bibli do gótského, přičemž právě pro tuto příležitost vytvořil gótskou abecedu. Musel však vytvářet nová slova pro mnohé pojmy z teologie či filozofie, která gótskému jazyku vůbec neměla. Slova přejímal převážně z řečtiny a latiny.⁵² (Obrázek 8) Gótská bible, kterou dal později ostrogótský král Theoderich vyhotovit, se nazývá Codex argenteus a stala se součástí

⁴⁷ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 73.

⁴⁸ Doležal, S. *Interakce Gótů s římským impériem ve 3. - 5. stol. n. l.*, s. 256.

⁴⁹ Tamtéž, s. 256.

⁵⁰ Tamtéž, s. 259.

⁵¹ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 144.

⁵² Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 74.

ostrogótského královského pokladu. (Obrázek 9) Z jiných pramenů však vyplývá, že Wulfila nejdříve náležel k vyznavačům níkájské konvence, „ale později přestoupil k ariánům a spolu s ním i „celý kmen Gótů“. Tradičně bývá uváděno jako důvod této „konverze“ Ulfily i většiny Gótů a ostatních germánských kmenů to, že koncepce arianismu, jež byla poměrně pochopitelnější a více racionální pro prostou náboženskou představivost barbarů, byla navíc též bližší hierarchii germánské mytologie spíše než ortodoxní doktrína trojjediného boha. V představách Ulfily a jeho přívrženců zřejmě existovalo jasné odlišení a odstupňování mezi třemi členy tzv. svaté trojice.“⁵³

Germáni si jednoduše nedokázali představit jednoho boha, který je tvořen třemi osobami, jež jsou si zcela rovné. „... racionálnější arianismus daleko lépe vyhovoval gótskému způsobu myšlení – hierarchická struktura boží trojice lépe zapadala do náboženských představ Germánů, kteří byli uvyklí na patriarchální strukturu své společnosti i své pohanské mytologie. Obecně lze předpokládat, že většina germánských kmenů v římské době vyznávala koncept panteonu s jeho jednou hlavní postavou. Jiným důvodem mohla být neschopnost většiny Gótů pochopit nuance christologických sporů a jejich nezájem o rozdíly mezi arianismem a jinými podobami křesťanské víry.“⁵⁴

Stejně jako v Římské říši také v Gothii proběhlo pronásledování křesťanů. Ti totiž byli považováni za římské špehy a tato pronásledování byla motivována „snahou gótských autorit posílit tradiční kmenové náboženství Gótů na úkor křesťanství, které bylo ztotožněno s narůstajícím římským vlivem v Gothii.“⁵⁵ K usvědčení osob podezřelých z křesťanské víry se jak na území říše tak v Gothii užívalo podobných metod. Křesťané byli nuceni obětovat modle či obrazu císaře, a pokud tak neučinili, následovala smrt, vyhnanství či ztráta majetku. Tímto způsobem se vládci bránili pronikání křesťanství mezi lid. Po období represe však vždy přichází období tolerance a snahy o mírové spolužití a to jak v Gothii tak v říši.

3.1.2 Vynucená gótská konverze

Po vpádu Hunů do Evropy roku 376 část gótských kmenů požádala Řím o azyl. Snažily se přejít na území impéria, do Thrákie. Gótové, „kteří se shromáždili na břehu

⁵³ Doležal, S. *Interakce Gótů s římským impériem ve 3.- 5. stol. n. l.*, s. 264–265.

⁵⁴ Tamtéž, s. 276.

⁵⁵ Tamtéž, s. 267.

*Dunaje a kteří nakonec povolení dostali, byli ochotni k mnoha ústupkům, aby se mohli dostat do říše. Kromě složení zbraní byla jednou z podmínek, máme-li věřit našim zdrojům, též hromadná konverze Gótů ke křesťanství, konkrétně k ariánství, jež vyznával a ve své části říše prosazoval císař Valens.*⁵⁶ Roku 378 však dochází ke gótskému povstání, které bylo vyvoláno nevybíravým chováním římských správců. Toto povstání vrcholí bitvou u Adrianopole, porážkou římského vojska a smrtí císaře Valense.

Tato gótská konverze probíhala postupně. *„Římská vláda si uvědomovala, že není v jejich silách pohanství vykořenit pouhou sérií zákonů a že příliš horlivý postup v této věci by vyvolal nežádoucí společenské otřesy. Z těchto důvodů neuplatňovala postihy ani vůči pohanským kultům Gótů, ale spíše využívala tlaku romanizace a přizpůsobivosti Gótů v nových podmínkách, a tím vytvářela příznivé podmínky pro konverzi římských Gótů ke křesťanství.*⁵⁷ Staří Germáni však *„přijímali Krista nikoli jako jediného, ale jako dalšího z uctívaných bohů.*⁵⁸ Ve své historii změnili Vizigóti během krátkého času svou víru z ariánství na katolictví. Tato snadnost je dána tím, *„že prostí Gótové jemnější věroučné rozdíly příliš nevnímali a většina Germánů byla také zvyklá myšlence, že víra krále a lidu musí být jedna a táž.*⁵⁹

3.1.3 Dobyť Říma

Když roku 410 Gótové dobyli pod vedením Alaricha Řím, byl již na jejich chování znát vliv křesťanského učení. *„Alarich svým lidem dovolil vydrancovat město podle libosti, ale rozkázal ušetřit křesťanské chrámy a respektoval též právo azylu v nich. Vznikly sice požáry a násilnosti, ale k velké destrukci a masakrům nedošlo.*⁶⁰ Gótové již chápali svou příslušnost ke křesťanství a respektovali své bratry ve víře jako by to byli příslušníci jejich vlastního kmene. Postupně se začínala měnit původní morálka vztahující se pouze na dobro vlastního kmene. Když roku 476 Germán Odoaker sesadil posledního římského císaře Romula Augustula, přešla západní část římské říše pod správu Germánů. Odoaker byl poražen ostrogótským králem Theoderichem, který na území Itálie, Sicílie, Dalmatie, a dalších provinciích vytvořil ostrogótský stát. *„Theoderichův barbarský stát, jak jsme správně útvary,*

⁵⁶ Doležal, S. *Interakce Gótů s římským impériem ve 3.- 5. stol. n. l.*, s. 116–117.

⁵⁷ Tamtéž, s. 282.

⁵⁸ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 105.

⁵⁹ Tamtéž, s. 107.

⁶⁰ Doležal, S. *Interakce Gótů s římským impériem ve 3.-5. stol. n. l.*, s. 155.

vybudované Germány na území říše západořímské zvyklí nazývat, nerostl živelně; měl svoji státní ideu, na níž byl v podstatě důsledně budován. Amalský král byl pyšný na to, že se za svého pobytu v Konstantinopoli seznámil s římskými způsoby vlády a jeho cílem bylo navázat na římské tradice, nedávat barbarské složce svého království přednost před původním obyvatelstvem Itálie a dosáhnout co nejlepší spolupráce mezi římskou a barbarskou společností.⁶¹ Theoderich se snažil o náboženskou toleranci a tvrdil, „že náboženské přesvědčení nelze nařídít.“⁶² (Obrázek 11) Jeho snaha o splynutí románského a germánského obyvatelstva v jednu společnost však nebyla úspěšná.⁶³

3.1.4 Gótská křesťanská víra

V roce 535 vypukla mezi Byzancí a italskými Ostrogóty válka, jejíž průběh nám popsal historik Prokopios v díle *Válka s Góty*. Z jeho vyprávění vyplývá, že Ostrogóti již chápali „odlišnost křesťanského náboženství od starých polyteistických věr velmi dobře. Křesťanství pro krále nebylo pouhým nástrojem, kterým lze ovlivňovat Boží vůli tak, jako různými magickými praktikami.“⁶⁴ Staří Germáni si vždy vybírali boha ochránce, kterému přinášeli oběti, za něž očekávali jeho přízeň. Pokud je však bůh zklamal i přes to, že provedli všechny rituály a oběti správně, vybrali si boha jiného. V této době však již králové takto nečiní, neboť pochopili, že přízeň křesťanského boha lze získat pouze spravedlivým jednáním.⁶⁵ Prokopios uvádí řeč krále Totily k vojsku, ve které svým vojákům vysvětluje, proč dříve prohrávali, ačkoli měli přesilu a všeho nadbytek. Jak se stalo, že teď, v tak malém počtu, zvítězili. Totila říká: „Skutečnost je tedy stručně řečeno taková; a příčinu, proč to tak dobře dopadlo, vám hned uvedu: dřív si Gótové méně cenili spravedlnosti než všeho ostatního a dopouštěli se nepravostí mezi sebou i vůči římským poddaným; a to přimělo Boha, že se postavil na stranu nepřátel a bojoval s nimi proti nám. A proto ačkoli jsme převyšovali o mnoho nepřátele množstvím, chrabrostí i ostatní válečnou výzbrojí, byli jsme poraženi neviditelnou a zcela neznámou mocí. Je tedy vaším úkolem zajistit tyto úspěchy, jestliže budete dbát spravedlnosti.“⁶⁶

⁶¹ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 121.

⁶² Tamtéž, s. 122.

⁶³ Tamtéž, s. 130.

⁶⁴ Tamtéž, s. 133.

⁶⁵ Tamtéž, s. 132.

⁶⁶ Prokopios z Kaisareie. *Válka s Góty*, s. 230.

Když ostrogótský král Totila roku 546 dobyl Řím, stejně jako vizigótský král Alarich v roce 410, zakázal vraždění obyvatel a znásilňování žen a to z úcty ke křesťanství.⁶⁷ Na tomto jeho přístupu již skutečně můžeme pozorovat určitý posun v myšlení a změnu v žebříčku hodnot. Začíná se zde prosazovat etický rozměr křesťanství. „*Totila nemyslel, že je dobré a zbožné činit všechno, co přináší prospěch Gótům, bez ohledu na obecnou spravedlnost, jak to mohlo být a také bylo pojmáno ve starších kmenových náboženstvích. Že existuje válečné štěstí, jež se dědí v královských rodech a lze je udržet pomocí rituálů a magických jednání. Rozhodující příčinou úspěchu nebo neúspěchu pro něho bylo chování člověka.*“⁶⁸

„*Gótové se stali prvním masově christianizovaným barbarským kmenem a také to přispívalo k jejich relativní kulturní blízkosti vůči impériu. Křesťanství se ukázalo být státotvorným náboženstvím; v impériu stejně jako u germánských kmenů podporovalo státní moc a působilo ve shodě s ní.*“⁶⁹

3.2 Vandalové

Dalším kmenem, který velmi ovlivnil dějiny Římské říše, byli Vandalové. Historik Prokopios je považuje za nejjemnější z barbarů, pro jejich vysoký stupeň romanizace, jehož dosáhli již v první polovině 6. století. Bydleli ve vilách, každodenně se koupali, z Číny si nechávali přivážet hedvábí a pořádali hudební a divadelní představení a také sportovní závody. I oni byli vyznavači ariánského křesťanství. Příčinou jejich špatné historické pověsti je dobytí a následné plenění Říma v roce 455 a obsazení severní Afriky, kde vraždili a tvrdě stíhali katolíky.⁷⁰

Vandalové pocházejí pravděpodobně ze severu Jutského poloostrova a jižního Švédska. Po přechodu Baltského moře se přes Polsko a východní Německo dostali na území Slezska, kde se usadili. Podle svědectví Tacita, kmeny žijící na tomto území uctívaly v posvátném háji božská dvojčata, jimž sloužil kněz v ženském oděvu. Dále uctívaly bohyni

⁶⁷ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 134.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Doležal, S. *Interakce Gótů s římským impériem ve 3.-5. stol. n. l.* s. 296.

⁷⁰ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 136.

úrody, lásky a plodnosti Freyu a také boha války Odina (Wotana).⁷¹ Skládali se ze dvou větví Silingů a Hasdingů, kteří před nátlakem Gótů stále ustupovali na západ.

3.2.1 Odchod Vandalů do Afriky

„Ustavičný tlak Vizigótů a Římanů měl velký podíl na tom, že roku 429 Vandalové s Alany Hispánii opustili a přestěhovali se do západořímské severní Afriky. Oni sami však jako důvod své invaze, jak víme z díla křesťanského spisovatele Salviana z Massilie, uváděli, že se (pod vedení krále Geisericha) do Afriky vypravili na příkaz Boží – aby zde totiž šířili své ariánské vyznání, které pokládali za pravou víru, zatímco katolická víra představovala v jejich očích kacírství. V dějinách Vandalů mělo ariánské náboženství úlohu mnohem větší než u jiných germánských kmenů, které je také přijaly a dlouho, nebo až do konce své historické existence, vyznávaly. Ohledně toho, kde a kdy konkrétně se Vandalové s tímto učením seznámili, však mezi badateli dosud není jednoty.“⁷²

Na územích, kde se Vandalové usadili, začal Geiserich „...politiku preference ariánské církve, poslal odsud do vyhnanství několik biskupů, ačkoliv jako foederát na to neměl žádné právo, a především se snažil zbavit katolíků svůj královský dvůr. Čtyři úředníci římského původu, kteří s ním přišli z Hispánie, byli roku 437 umučeni, protože odmítli přestoupit k ariánskému vyznání.“⁷³ Roku 430 dobyli město Hippo Regio, kde při jeho obléhání zemřel svatý Augustin, který se nakazil morem, při zaopatřování nemocných. Roku 439 dobyli nejdůležitější město římské severní afriky Kartágo, které zásobovalo Řím obilím. Geiserich byl nepochybně přesvědčen o své pravdě, protože v bojích s Římem stále vítězil. To znamenalo, že Bůh je na jeho straně. Pro katolíky zase jejich porážka znamenala Boží trest za hříchy afrických Římanů. Kartágo bylo totiž považováno za město hříchu, plné hospod a nevěstinců.

3.2.2 Vandalské ariánsví

Roku 455 dobylo Geiserichovo vojsko Řím. Císař Petronius Maximus byl za svou neschopnost bránit ho rozsápan davem a vhozen do Tibery. Vandalové pak 14 dní Řím

⁷¹ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 136.

⁷² Tamtéž, s. 138-139.

⁷³ Tamtéž, s. 141-142.

plenili. Do zajetí byla vzata manželka císaře Valentiniana III. Eudoxie a její dvě dcery. Starší z nich byla provdána za Geiserichova syna a následníka Hunericha, který byl považován za největšího pronásledovatele katolíků.⁷⁴ Hunerich se snažil o to, aby v zemi bylo pouze jedno náboženství tj. ariánství, a to všemi prostředky. V tomto období tedy vzniká mnoho nových mučedníků. V následujícím období však Vandaly válečné štěstí opouští a po ztrátě Kartága si král Gelimer stěžoval na neštěstí, jež na Vandaly seslal sám ďábel. Svou porážku si tak jako Ostrogóti nespojoval s hříchem a následným trestem, ale považoval ji za dílo samotného satana. Tzn., že byla pravost víry považována za záruku úspěchu mnohem více než etika jednání. Z tohoto postoje vyplývá vysvětlení vandalského fanatismu a bojovnosti jejich ariánství. Vandalové tedy kladli spíše důraz na správnost vyznání na rozdíl od Gótů, pro které bylo důležitějším jejich správné jednání.⁷⁵ Nakonec byl vandalský stát za vlády císaře Justiniána zcela zničen a Gelimer převezen do Konstantinopole, kde v exilu dožil. Afrika se tak opět stala součástí římského impéria.

„Válka byla za doby stěhování národů a přechodu mezi antikou a středověkem denní skutečností, vítězství hlavním projevem schopnosti krále zastávat jeho panovnický úřad. Spolupráce církve a nových barbarských států nebyla tedy bez určité „válečnické“ ideologie možná. Církev získávala další národy, ale zároveň platila i jistou daň. Kníže pokoje a míru se leckdy v představách barbarů měnil v boha, řídicího průběh válek a ochraňujícího válečníky, již se ho rozhodli uctívat. Bez toho by však církev podlamovala pozice státní moci, která se mezi barbary proti starým institucím rodu teprve prosazovala, a bránila by vzniku konsolidovaných států, schopných většinou pečovat i o původní římské obyvatelstvo a o všechny ty, kteří mezi poddanými barbarských království patřili k slabým a bezbranným.“⁷⁶

3.3 Frankové

Frankové vytvořili v oblasti kolem Rýna velmi pestré osídlení. Jejich kmenové společenství bylo tvořeno mnoha franskými skupinami. K prvnímu střetnutí mezi Franky a Římany došlo už roku 231 n. l., u dnešního města Bonn. Mezi lety 253-68 pak proběhl největší franský útok na římské území Hispánie, který trval celých 12 let. Během těchto

⁷⁴ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 148.

⁷⁵ Tamtéž, s. 160-161.

⁷⁶ Tamtéž, s. 178.

kořistnických výprav barbaři poznávali obrovské bohatství římských provincií, které je pak stále vábilo.⁷⁷

Franský stát si udržel svou existenci během období stěhování národů i muslimské expanze a to jako jediný z germánských států vznikajících od počátku 5. století. Právě pro jeho stabilitu a katolickou christianizaci na něj připadla nejdůležitější úloha, a to vystavět na pevných základech novou kulturní epochu evropské civilizace.⁷⁸

3.3.1 Franská spolupráce s Římany

Frankové se začali usazovat na státní římské půdě v Galii od konce 3. století. Frankové také fungovali jako římstí vojenští spojenci. Od poloviny 4. století Frankové zastávali význačná postavení v římském vojsku i civilní správě, avšak tyto hodnosti nebyly vždy spojeny s patřičnou úctou, neboť tyto osoby byly stále považovány za neotesané barbary. Tito římstí vzdělaní hodnostáři franského původu se tímto zařazením do společnosti romanizovali a jako první Frankové se stali křesťany.⁷⁹ Tuto proměnu nám dokládá i změna pohřebního ritu kolem poloviny 4. století, kdy byly žárové pohřby nahrazeny kostrovými.⁸⁰

Skutečná historie franského státu v Galii začíná až v polovině 5. století, kdy dochází ke spojení Franků vedených merovejským rodem s Římany, a to z důvodu společného postupu proti Hunům.⁸¹ Od té doby se politika těchto Franků Saliů zaměřuje na spojení s Římany. *„Jedním z rozhodujících faktorů evropských dějin se však stali až v době krále Chlodvíka. Jejich stát „přežil“ dobu velkého stěhování národů, vyrostl ve velmoc, která obnovila římské císařství na Západě a vedle Byzance převzal i úlohu šíření křesťanství, třebaže tak nečinil skutečně křesťanskými a mírovými prostředky. Přispěl ke vzniku a vývoji evropského latinského univerza středověku, má velké zásluhy na uchování kulturního odkazu antiky a důležité je také to, že franský model poměru státu a církve ovlivnil dějiny západní Evropy na dobu několika staletí.“*⁸²

⁷⁷ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 184.

⁷⁸ Bednaříková, J. *Frankové a Evropa*, s. 13.

⁷⁹ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 181.

⁸⁰ Tamtéž, s. 189.

⁸¹ Tamtéž, s. 200.

⁸² Tamtéž, s. 183.

3.3.2 Chlodvík

Chlodvík se narodil kolem roku 465. Jeho otcem byl král části Sálských Franků Childerich. Chlodvík převzal vládu po svém otci asi v roce 482. Velký vliv na mladičkého krále měl biskup Remigius sídlící v Remeši. Vyzýval jej k míru, spravedlnosti a především ke spolupráci s katolickou církví, jež mu může přinést užitek. Tu pohan Chlodvík chápal jako přízeň dalšího boha.⁸³ Za ženu si Chlodvík vzal burgundskou princeznu, katoličku Chrotchildis, která pak spolu s Remigiem přesvědčovala Chlodvíka, aby se vzdal starých bohů a začal vyznávat Krista. Toto rozhodnutí však nebylo pro krále vůbec jednoduché. Germánský král a jeho lid vždy tvořili náboženskou jednotu. To znamená, že lid musí vyznávat stejnou víru jako jeho panovník. Změnu kultu museli také odsouhlasit všichni svobodní Frankové na březnovém shromáždění. Sám Chlodvík proti Kristu namítal, že není z rodu bohů, nemá sílu rodit a umožnit tak všemu vznik, tak jako germánští bohové.⁸⁴ Musel se také vzdát svého královského štěstí, jež mu zajišťovalo vítězství ve válkách. To vše představovalo velké riziko. Avšak některé germánské kmeny již konvertovaly ke křesťanství, ačkoli většinou k ariánství. Chlodvík se rozhodoval, zda svou víru změní a pokud ano, zda zvolí katolictví či ariánství.

Existovaly tři způsoby, jak bylo možné člověka přesvědčit k uctívání Krista. „*Cesta Germána od uvedené argumentace ke křtitelnicí remešského chrámu mohla nejnázve vést buď přes zařazení Krista do genealogie dosud uctívaných božstev, do „rodu bohů“, což byl způsob pro představitele církve nepřijatelný, anebo skrze přesvědčení, že Kristus zmůže víc než dosud uctívání ochránci králova rodu a jeho kmene, že je silnějším bohem, jenž navíc starou konkurenci nestrpí. Třetí, „nejkřesťanštější“ cesta, totiž vysvětlit králi, že bozi, které uctíval, nikdy neexistovali a obřady, jež všichni jeho předchůdci úzkostlivě konali, neměly žádný smysl, by měla asi jen dost malou naději na úspěch. Vyžadovala by totiž v myšlení Germánů zásadní zlom. Rodila se tu důležitá, ale problematičká etapa dějin, v níž mělo křesťanství získávat mnohé nové stoupence v různých oblastech Evropy, ale mělo být také odsouzeno k řadě ústupků jejich mentalitě, stupni vývoje jejich myšlení.*“⁸⁵

⁸³ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 207.

⁸⁴ Řehoř z Toursu. *Obojí králů a údělu spravedlivých*, s. 91.

⁸⁵ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 209.

Chlodvíkův první syn byl pokřtěn, tzn. zasvěcen Kristu, ale brzy na to zemřel. To jistě nezbudilo důvěru ve větší moc Krista. Chlodvík věřil, že kdyby byl zasvěcen pod ochranu jeho boha, tak by přežil. Avšak na přání královny nechal pokřtít i druhého syna, který sice onemocněl, ale později se uzdravil. Chlodvík v této době chápal Krista jen jako dalšího boha a ze svých zkušeností zatím nemohl přistoupit na to, že je silnější než bohové jeho otců. Zlom nastal v průběhu bitvy s Alamany. Situace Chlodvíkova vojska nebyla příznivá a vzývání germánských bohů nikterak nepomáhalo, tehdy se Chlodvík rozhodl požádat o pomoc Chrochildina boha, jenž ho vyslyšel a tak se ukázal být silnějším než všichni otcovští bohové. K jeho konverzi údajně také přispěly příběhy o zázracích, které se děly na hrobě svatého Martina. Pravděpodobně roku 499 se Chlodvík nechal v Remeši pokřtít. (Obrázek 10) Za příslib království nebeského a vítězství na tomto světě tak zavrhl bohy smrtelné a přiklonil se k bohu nesmrtelnému. „*Germánští bozi z většiny hynou v době ragnaröku, z něhož se rodí nový, lepší svět, jakési království dobra a lásky, vzdáleně podobné Kristovu.*“⁸⁶

Přesto, že se Chlodvík stal katolíkem, nijak se nezměnilo jeho vnímání etiky v politickém boji o moc. Když upevnil svou pozici ve státě, přistoupil „*k nemilosrdné likvidaci svých franských spoluvládčů. Toto jeho počínání spadá do let, kdy zcela jistě byl už křesťanem, a překvapuje tím, jak málo Chlodvík dbal základních morálních příkazů křesťanství. Úskok, lest, násilí a vražda byly běžnými prostředky, kterými franské kmeny pod svou vládou sjednocoval.*“⁸⁷ Ještě zvláštnější je, že toto jeho počínání bylo chápáno jako Boží záměr. Na konci 6. století Řehoř z Toursu popisuje ve své kronice vývoj franské monarchie a o Chlodvíkovi říká: „*Neboť den co den krušil Bůh jeho nepřátele, podřizoval je jeho moci a rozšiřoval jeho království. To proto, že Chlodovech kráček před ním se spravedlivým srdcem a konal to, co se jeho očím líbilo.*“⁸⁸ Frankové byli po staletí zvyklí stále opakovat obřady a rituály, jimiž udržovali řád světa. Proto pro ně mnohem víc znamenala pravověrnost než morálka.

3.3.3 Franské křesťanství

Na základě zjištěných informací docházíme k názoru, „*...že barbarští králové se pro křesťanství rozhodovali hlavně na základě zjevných projevů Boží moci a síly. Výsledky bitev i*

⁸⁶ Bednaříková, J. *Frankové a Evropa*, s. 74.

⁸⁷ Tamtéž, s. 65.

⁸⁸ Řehoř z Toursu. *O boji králů a údělu spravedlivých*, s. 103.

*zázraky vypovídají o jednom a tomtéž, a právě tato forma rozhodování byla blízká duchu jejich původního náboženství, duchovní atmosféře, v níž Germáni žili po dlouhá staletí.*⁸⁹

Kristus v jejich pojetí představoval boha války, pod jehož ochranou a s jehož pomocí se cítili povinni šířit křesťanství mezi pohanské národy. Válečné vítězství pak považovali za projev Boží přízně. Ostatky svatých byly považovány za magické prostředky a provádělo se nad nimi losování, které mohlo rozhodnout třeba o pachateli vraždy. Los bylo staré germánské orákulum, jež ukazovalo vůli bohů. A mnohé další zvyky a rituály se zahalily do křesťanského pláště.

3.3.4 Rozmach Franské říše

Pro vzestup Franského státu se jeví jako nejdůležitější právě Chlodvíkova konverze ke katolictví. *„Jenom podobné prostoupení církevní a královské moci, k jakému došlo u Franků, mohlo odolat zmatkům a potížím dob, kdy se stát a království teprve upevňovaly a kdy zároveň proti ústřední vládě víc a víc vyvstávala kombinace ekonomické, soukromé a veřejné moci feudalizujících se vyšších vrstev.*⁹⁰ Stabilizace poměrů umožnila přechod od rodového zřízení ke státu a Chlodvík se tak stal zakladatelem a sjednotitelem Franků. Výsledkem Franské misijní snahy bylo spojení germánských kmenů v jeden stát a vznik obrovské Franské říše. Za vlády už ne merovejců, ale vládců z pipinovského rodu především Karla Velikého bylo dosaženo ocenění této „svaté“ války. Ideovým a mocenským završením vlády Karla Velikého a jeho předchůdců byla císařská korunovace roku 800 v Římě. Tímto bylo obnoveno na Západě císařství, jehož hlavou se stal franský král Karel Veliký.

3.4 Germánská mytologie

Základní představy germánské mytologie se nám zachovaly v díle Snorriho Sturlusona Starší Edda a Mladší Edda. Ve Starší Eddě jsou zpracované ústně dochované anonymní mytologické a hrdinské texty psané ve verších. V Mladší Eddě Sturluson vypráví staroseverské pověsti formou prozaickou. Nejzajímavější a nejcennější částí Mladší Eddy je Gylfiho oblouzení, které je spolu s eddickými písněmi jediným dochovaným mýtem v germánských zemích. Dílo vzniklo na počátku 13. století a autor se zde pokusil zachytit dosud existující podobu staroseverských mýtů. Avšak je to pouze literární zpracování mýtů. Na mnoha místech prosvítá ovlivnění antickými mýty či křesťanstvím.

⁸⁹ Bednaříková, J. *Frankové a Evropa*, s. 78.

⁹⁰ Tamtéž, s. 196.

3.4.1 Germánský výklad světa

Podle germánské mytologie nebylo na počátku věků nic, ani země ani nebe, jen pustá hlubina Ginnungagap. Na jih od této propasti vznikl Múspell, říše ohně a jasu na severu pak říše chladu a mlhy Niflheim. Ve středu Niflheimu byla studně, z níž vyvěraly řeky, které tekly, až k severu kde jejich voda zamrzala. Propast se pomalu plnila ledem. Avšak působením horka z Múspellu začalo jíní vysrážené na ledu tát a kapat. Silou žáru povstal z kapek život. Vznikly první dvě prabytosti. Obr Ymi, jenž je otcem všech obrů a praktáva Adhumla, která jej živila svým mlékem.⁹¹ Adhumla se živila olizováním slaných ojiněných kamenů. (Obrázek 6) Z těchto kamenů vznikl první muž jménem Búri. Jeho synem byl Bor, jenž si vzal za manželku obryni Bestlu. Spolu dali život třem bohům, stvořitelům světa. Byli to Ódin, Vili a Vé. Ti zabili obra Ymiho a z jeho těla vytvořili zemi, z krve moře, z kostí skály.⁹² Za nejvyššího boha – Praotce je považován Ódin. V Gylfiho oblouzení je charakterizován takto: „Žije po všechny časy a vládne celé své říši a řídí veškeré věci, velké i malé. Vytvořil nebe i zemi a vzduch a všecko, co tam náleží. Největším jeho činem však je, že vytvořil člověka a dal mu ducha, jenž bude žít a nikdy nepomine, i když tělo zetlí na prach nebo shoří na popel; a všichni lidé, kteří mají pravou víru, budou žít a přebývat u něho v místě, jež se nazývá Gimlé či Vingólf, kdežto špatní lidé přijdou k Hel a odtud do Niflhelu, to jest hluboko dolů do devátého světa.“⁹³ Ódinovou ženou byla Frigg. Z nich pochází pokolení Ásů, jenž osídlili Ásgárd. Bohové (Ásové) bydlí uprostřed světa v hradu, jež se nazývá Ásgard. Právě od těchto Ásů odvozovali svůj původ germánští vládci. Pro člověka bylo vystavěno hradiště nazvané Midgard chráněné proti obrům valem. Ódin, Vili a Vé jsou stvořitelé lidí. „Když synové Borovi šli jednou po mořském pobřeží, našli dva kameny. I zvedli je a stvořili z nich lidi. Jeden jim dal dech a život, druhý rozum a pohyb, třetí podobu, řeč a sluch i zrak. Dali jim též oděv a jméno. Muž se jmenoval Ask (Jasan) a žena Embla (Jíva?). A z nich pošlo lidské plémě, jemuž bylo dáno obývat Midgard.“⁹⁴ Ásy uctívali především bojovníci a vládci. Ásové kdysi zvítězili nad staršími zemědělskými božstvy tzv. Vany. Nejznámější z nich jsou Njörd a jeho děti Frey a Freyja, kteří byli sourozenci i manželé a byli to především božstva plodnosti, úrody a lásky. Právě oni odpovídali za stálé obnovování života přírody, lidí i zvířat.⁹⁵ Freyja jezdila podle Sturlusona v kočáře taženém dvěma

⁹¹ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 359.

⁹² Sturluson, S. *Edda*, s. 45.

⁹³ Tamtéž, s. 41.

⁹⁴ Tamtéž, s. 45.

⁹⁵ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 360.

kočkami.⁹⁶ Nejdůležitějším posvátným místem germánských bohů byl jasan Yggdrasil, u něhož bohové každý den konali své soudy. Ódin také devět dní visel na Yggdrasilu, obětován sám sobě, dokud nenabyl znalosti run. Díky těmto magickým znakům vědění se osvobodil. Sturluson o Yggdrasilu v Eddě říká: „*Tento jasan je z všech stromů největší a nejkrásnější. Jeho větve se klenou přes celý svět a sahají až do nebe. Tři kořeny drží strom zpříma a rozkládají se do daleka. Jeden je u Ásů, druhý u hrímtursů, kde kdysi zela hlubina Ginnungagap. Třetí leží nad Niflheimem a pod ním je studně Hvergelmi a had Nidhögg kořen zdola ohlodává. Pod kořenem, který vede k hrímtursům, je Mímiho studně, v níž se skrývá moudrost a poznání. Ten, jemuž studně patří, se jmenuje Mími. Oplývá věděním, ježto pije ze studny rohem Gjallarhornem. Sem přišel Praotec a žádal o doušek ze studně, a dostal jej, až když do ní uložil jako zástavu své oko.*“⁹⁷ Dále o něm vypráví: „*U studně pod jasanem je krásná síň a z té vycházejí tři panny, které se jmenují Urd, Verdandi a Skuld. Tyto panny určují lidem běh života a nazýváme je norny. Ve větvích jasanu sedí orel, a ten je vševědoucí. Mezi očima mu sedí jestřáb zvaný Vedrfölni. Veverka jménem Ratatosk běhá nahoru a dolů po jasanu a donáší nevraživá slova mezi orlem a hadem Nidhöggem. Čtyři jelena běhají ve větvích jasanu a okusují jeho listí.*“⁹⁸ (Obrázek 7) Další důležitou částí Ásgardu je Vallhala. (Obrázek 5) Zde se shromažďují všichni ti, kdo padnou na bojišti. Nazývají se einherjové. Ti se přes den cvičí v boji a večer jsou obsluhováni valkýrami, které Ódin vysílá do bitev. Ony volí padlé a rozhodují boj. Až nastane Ragnarök, budou bojovat po boku bohů. Ragnarök je jakýsi konec světa, kdy se střetnou síly dobra a světového řádu se sílami zla a chaosu. Síly zla zde představují obři, synové Múspellu a pak odpadlík Loki, který je z rodu Ásů, ale s obryní Angrbodou má tři děti. Strašlivého vlka Fenriho, hada Jörmunganda (Midgardsorm) a bohyni smrti Hel. Loki a vlk Fenri byli spoutáni a Midgardsorm uvržen do moře, protože od nich stále hrozila újma a neštěstí. Ragnarök sám započne třemi lety krutých bojů, pak nastane tříletá nepřetržitá zima, nakonec vlk spolkne slunce a jiný vlk měsíc. Hvězdy zmizí a země se začne třást tak, že se hory zřítí a pouta Fenriho i Lokiho prasknou. Midgardsorm vyleze z moře. Vypluje loď Naglfaru, která je zhotovená z nehtů nebožtíků. Proti nim vyrazí do boje Ásové a einherjové v čele s Ódinem. Všichni se shromáždí na planině Vígríd, jež je posledním bojištěm. Nakonec Surt, jenž hlídá brány Múspellu ohnivým mečem sežehne celý svět.⁹⁹ Tento germánský „armagedon“ přežije šestice bohů, Vidar a Váli, Tórovi synové Módi a Magni, a z Helu se vrátí Baldr a Höd. V lese také přežijí dva lidé. Líf a Leiftrasi. Z nich

⁹⁶ Sturluson, S. *Edda*, s. 62.

⁹⁷ Tamtéž, s. 52.

⁹⁸ Tamtéž, s. 53.

⁹⁹ Tamtéž, s. 94.

vzejde nové pokolení. Také slunce zrodí dceru, ještě než ho vlk spolkne. Ta po smrti božstev půjde znovu po cestě své matky. Po tomto zničení země znovu povstane k zlatému věku dobra. Bude krásná a zelená a bude rodit bez setby.

3.4.2 Porovnání mytologických motivů

Zde můžeme porovnat některá témata z této germánské mytologie s jejich výskytem jinde. Pustá hlubina Ginnungagap připomíná řecký chaos či biblickou počáteční hlubinu. Také vyprávění o tom, jak Ódin, Vili a Vé zabili obra Ymiho a z jeho těla vytvořili svět, kterému vtiskli řád, má své obdoby například v babylonské mytologii, kde hlavní bůh Marduk přemohl obludu Tiámat. V indických mýtech porazil Indra démona Vrtru a řečí bohové Titány, jež pak uvrhli do podsvětí. Ódin, jenž je nazýván Praotcem veškerenstva vykazuje jasné analogie s křesťanským Bohem Otcem. Také jeho devítidenní pověšení na strom, jež je nutné k získání tajemství a poznání poukazuje ke Kristu. Jasan Yggdrasil představuje pohanský strom života či křesťanský rajský strom poznání. Hel jako říše mrtvých je ztotožňována s křesťanským peklem. Také Freyjniny kočky nepatří k severským motivům. Jsou vyvolány křesťanskou středověkou představou kouzelnice. Především představa průběhu Ragnaröku v mnohém připomíná apokalyptické Zjevení svatého Jana. Také následné obnovení zlatého věku nám může připomenout Kristův druhý návrat, poslední soud a nový Jeruzalém.

Stav, ve kterém se nám germánská mytologie dochovala, představuje mnohvrstvý materiál, ve kterém můžeme sledovat indoevropský základ, řecké, římské a samozřejmě křesťanské vlivy. *„Jedno však mají snad všechny, i ty nejpodivněji nám připadající náboženské představy společné. Počítají s člověkem jako aktivním účastníkem vesmírného dramatu, boje mezi dobrem a zlem. Svou spravedlností pomáhá udržovat světový řád, zatímco nespravedlností otevírá číhajícímu chaosu dveře.“*¹⁰⁰

¹⁰⁰ Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 362-363.

4 ZÁVĚR

Na začátku práce jsem si za cíl vytyčila zachytit proces rozšíření křesťanství, popsat důvody, které lidi vedly k jeho přijetí a především uvést změny v myšlení, jež toto nové náboženství přineslo. Dále také porovnat rozdíly v jeho pochopení. Při psaní práce jsem se tedy snažila všechna tato témata promýšlet. Avšak ne vždy se to podařilo vyčerpávajícím způsobem. Toto dějinné období je velmi složité a rozsah práce nedovoluje podrobný rozbor. I přes uvedené nedostatky se domnívám, že se mi podařilo postihnout základní události, změny kultu i proměny myšlení lidí. Závěrem se tedy pokusím shrnout, jakým způsobem vcházelo křesťanství do pohanského světa Římanů, Gótů, Vandalů a Franků. Nakonec také shrnu rozdíly v procesu jejich konverze a v následném prožívání křesťanské zvěsti.

Co způsobilo, že se křesťanství rozšířilo na území Římského impéria jako požár, to už se s jistotou dnes nedozvíme. Můžeme jen říci, že se ukázalo být nebyvale životaschopným. Podařilo se mu oslovit různé národy, všechny společenské vrstvy, muže i ženy. Každý v něm dokázal najít něco, co ho oslovilo a zaplnilo prázdňé místo v jeho srdci.

Křesťanství „vysvětlilo svět jako dobré dílo Boží, ve kterém má život podle Božích přikázání smysl. Pomocí jednoduché etiky a několika málo předpisů bylo lidem řečeno, co by měli dělat. V Ježíši Kristu se jim vzdálený Bůh opět přiblížil. Místo o matoucím množství božských postav se všemi více či méně přesvědčivými mýty kázalo křesťanství jen o jednom stvořiteli světa, který v podobě svého Syna, pravého člověka, prodléval zde na zemi. Instrukce odpuštění hříchů a perspektiva dalšího života v nebi duševně ulehčovaly věřícím stejně jako příkladný život a přímluva svatých žen a mužů.“¹⁰¹ Tato jednoduchost byla jistě velmi přitažlivá, avšak lidé stále do určité míry zachovávali staré formy a způsoby myšlení. Nedokázali se změnit ze dne na den. Nebyli připraveni konat dobro pouze pro dobro samo. Lidská povaha má sklon jednat jen s určitým cílem, s vidinou prospěchu. Tímto prospěchem, který v křesťanství zajišťuje etické jednání, je vysněný život v království nebeském. Toho lze dosáhnout dobrým a spravedlivým životem, jenž nakonec dojde u posledního soudu ocenění. Takže žebříček hodnot se nepochybně proměnil, ale především z důvodu zajištění Boží přízně a tak i života věčného. Etická stránka nového náboženství se tedy zde pomalu prosazovala.

¹⁰¹ Markschie, Ch. *Mezi dvěma světy*, s. 205.

Židé a později Římané zpočátku přijímali křesťanství dobrovolně buď jako jednotlivci nebo celé rodiny. Bylo tedy přijímáno zdola. K velkému úspěchu křesťanství přispěla pravděpodobně velmi těžká, až beznadějná situace nejchudších obyvatel říše. Toto pozemské peklo kompenzovala naděje na posmrtné království nebeské a tato naděje tak dávala prožívanému utrpení smysl a opodstatnění. Za tímto svým přesvědčením si proto křesťané stáli i přes represe ze strany císařské vlády. Křesťanství nebylo nijak prosazováno shora, spíše připomínalo vzpouru individua proti zavedenému řádu, proti nuznému životu s výhledem na konečnou smrt. Bylo snahou o změnu společenského systému a touhou po životě ve společenství stejně smýšlejících lidí a to i za cenu velkých obětí.

V roce 312 konečně i císař pochopil sílu a moc křesťanského Boha. Avšak pro něj to byl především Bůh válečný. Povolením jeho uctívání mu poděkoval za svůj vojenský úspěch. Od té doby bylo křesťanství převážně preferováno. Stalo se politickým nástrojem k udržení moci a sjednocení státu. Po roce 380, kdy se stalo jediným oficiálním státním náboženstvím, začalo docházet ke střetům zastánců staré polyteistické víry otců s novým náboženstvím. V tomto boji bylo nakonec vítězné křesťanství, jež do sebe vstřebalo antickou filosofii, římskou a řeckou mytologii, ale i staré zvyky a rituály, kterým však dodalo křesťanského vzezření.

Dále shrneme průběh germánské konverze. Mezi první pokřtěné Germány patří Gótové. Je to především díky osobnosti biskupa Wulfily, který přeložil Bibli do góštiny, čímž ji zpřístupnil širokým vrstvám obyvatelstva. Je známa hromadná konverze Gótů při vstupu na římské území, která však byla ústupkem a Kristus je zde pravděpodobně pouze zařazen do panteonu bohů. Germáni samozřejmě nepřijímali křesťanství z nějaké hmotné nouze nebo z pocitu bezvýchodné existence. Činili tak především z obdivu k Římu a z touhy přiblížit se římské životní úrovni. A nejjednodušší cestou k tomuto cíli bylo získání přízně jejich boha. Gótové přijímali křesťanství velmi brzy v době sporů o jeho podobu, proto je jejich konverze ariánská. Přesto jejich pochopení křesťanské zvěsti patří k těm hlubším. Gótové pochopili, že pokud chtějí zvítězit, a mít Boha na své straně, musí se správně a spravedlivě chovat. A to nejen vůči příslušníkům vlastního kmene, ale vůči všem lidem. Toto pochopení etiky, jako základního kamene víry, bylo mezi Germány v podstatě ojedinělé.

Dalšími Germány, kteří přijali ariánství, avšak o něco později byli Vandalové. Brzy se romanizovali, ale to nic neubralo na jejich až fanatické bojovnosti. Vandalové jsou charakterističtí právě tím, že etickou stránku křesťanství vůbec nezaznamenali. Soustředili se především na správnost vyznání, jež bylo podle nich ariánství. Proto katolíky nemilosrdně pronásledovali, neboť je považovali za kacíře. Zde můžeme pozorovat velký rozdíl mezi Vandaly a Góty. Vandalové na správnosti vyznání (rituálu) neústupně lpěli, zatímco Gótové odchylky mezi ariánstvím a katolictvím téměř nevnímali.

Nejdůležitějším germánským kmenem pro budoucnost Evropy, který se jako jeden z mála přiklonil ke katolictví, byli Frankové. I u Franků došlo ke konverzi především z důvodu vojenského štěstí a víry v neporazitelnost nového boha Krista. Tato představa oprávněnosti a povinnosti přinést všem novou víru byla využita při sjednocení germánských kmenů pod franskou správou. Pro splnění tohoto cíle bylo užito všech prostředků a úspěch těchto často krvavých akcí byl považován za Boží souhlas. Etická stránka křesťanské víry u Franků tedy nebyla příliš pochopena, natož akceptována.

Na tomto místě ještě porovnáím rozdíly v chápání nové víry. Každý z germánských kmenů si totiž víru vyložil svým způsobem. Gótové přijali křesťanství jako první a to v podobě ariánství. Přesto pochopili etický základ této víry. Vandalové svou pravou ariánskou víru použili jako záminku k dobytí katolické severní Afriky a Frankové spojili politickou moc s katolickou církví a obnovili tak Římskou říši na Západě. U Germánů, na rozdíl od Římanů, došlo k christianizaci shora. Nejdříve přijal křest panovník, pak jeho družina a posléze celý kmen. Proto byla germánská konverze mnohem pozvolnější.

Závěrem můžeme říci, že zařazení a pochopení nového boha neproběhlo nikde okamžitě a bez problémů. Prošlo zdlouhavým procesem vrůstání do myšlenkových představ a chápání starých zvyků v novém kontextu. Jak Římané, tak i Germáni se jen těžko vzdávali svých bohů, své magie a tisíciletých zvyků. Propojením pohanství s novou vírou došlo k určitému pokřivení původního křesťanství. A to především spojením Krista s pohanskými válečnými bohy. Pozdějším propojením církve a státu se z tohoto osobního náboženství stal mocenský a politický nástroj. Avšak nepochybným přínosem christianizace byla snaha církve o zavedení křesťanských hodnot do praktického života společnosti. Jednalo se především o

hodnoty spravedlnosti, pokory a milosrdenství. Církev má také lví podíl na prosazování lidského přístupu ke všem, jakýmkoli způsobem hendikepovaným, členům společnosti.¹⁰²

¹⁰² Bednaříková, J. *Stěhování národů*, s. 255.

5 POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

ADKINS, Lesley. ADKINS, Roy, A. *Antický Řím*. Praha : Slovart, 2012. ISBN 978-80-7391-579-7.

AURELIUS, Augustinus. *Vyznání*. Praha : Kalich, 1997. ISBN 80-7017-037-9.

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha : Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-942-3.

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. Praha : Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-506-2.

BLECHA, Ivan. *Filosofie (základní problémy)*. Olomouc : FIN, 1996. ISBN 80-7182-032-6.

CLAUS, Manfred. *Konstantin Veliký*. Praha : Vyšehrad, 2005. ISBN 80-7021-734-0.

CORNEL, Tim. MATTHEWS, John. *Svět starého Říma*. Praha : Knižní klub, 1995. ISBN 80-7176-210-5.

COTTERELL, Arthur. a kol. *Mytologie*. Praha : Slovart, 2007. ISBN 978-80-7209-778-4.

ČERNÝ, Miroslav. *Úvod do studia gótstiny*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2008. ISBN 978-80-7368-482-2.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Praha : Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-386-8.

DOLEŽAL, Stanislav. *Interakce Gótů a římského impéria ve 3. - 5. století n.l.*. Praha : Karolinum 2008. ISBN 978-80-246-1531-8.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha : Zvon, 1995. ISBN 80-7113-119-9.

HANUŠ, Jiří. ČEŠKA, Josef. *Od katakomb ke světové církvi*. Brno : CDK, 1998. ISBN 80-85959-38-0.

JOHNSON, Paul. *Dějiny křesťanství*. Brno : CDK, Barrister a Principal, 1999. ISBN 80-85959-41-0 a 80-85947-29-3.

MARKSCHIES, Christoph. *Mezi dvěma světy*. Praha : Vyšehrad, 2005. ISBN 80-7021-775-8.

MATTHEW, Donald. *Svět středověké Evropy*. Praha : Knižní klub, 1996. ISBN 80-7176-374-8.

PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*. Praha : Odeon, 1985. ISBN 01-103-85.

ŘEHOŘ Z TOURSU. *O boji králů a údělu spravedlivých*. Praha : Argo, 2006. ISBN 80-7203-597-5.

STURLUSON, Snorri. *Edda a Sága o Ynglinzích*. Praha : Argo, 2002. ISBN 80-7203-458-8.

6 RESUMÉ

The subject of this thesis is a description of Roman and Germanic polytheistic religion and depiction of its transformation into Christian religion. The aim is to explain the reasons which led the Romans and later the Germanic peoples to this fundamental change and to find the shifts in people's thinking which it caused.

The first part is focussed on the Roman Empire, its religion and the evolution of its attitude toward the expanding Christianity. Then it deals with the transition of Christianity from a Jewish sect to the state religion of the biggest empire of the 1st century AD. Further the struggle between the supporters of the old polytheistic religion and the ascending Christianity and subsequent process of combination of these two religions are described.

The second part is concerned with the Germanic peoples, who were from the beginning of the 1st century AD getting in contact with the Romans and therefore with Christianity as well. The reasons which led Germanic tribes of the Goths, Vandals and Franks to accept Christian religion and the process of this conversion are also described. Further the way of combination of pagan customs and Germanic mythology with Christianity is explained. However, the Christian ideals were twisted by this combination.

The aim of this thesis is above all to capture the changes in people's thinking which were caused by this new religion. The changes of understanding of the world and ethical values, between particular tribes and the Romans themselves, are compared in the conclusion of this work.

7 PŘÍLOHY

I. Římské pohanské rituály	I
II. Germánská mytologie.....	III
III. Germánské křesťanství.....	VI

I. Římské pohanské rituály

Obrázek 1 - Etruské zrcadlo zobrazující věšce – haruspika, který provádí věštba z vnitřností zvířat.

Zdroj: Cornell T. Matthews, J. Svět starého Říma, s. 95

Obrázek 2 - Monument vzniklý ve 4. Století za vlády císaře Diokleciána. Obětování vola, ovce a prasete.

Zdroj: Cornell, T. Matthews, J. Svět starého Říma, s. 95

Obrázek 3 - Výjev z bakchanálií zobrazený na rakvi. Tento rituál představoval vítězství nespoutané přírody nad pořádkem nastoleným lidmi.

Zdroj: Adkins, L. Adkins, R. A. Antický Řím, s. 320.

Obrázek 4 - Vlčice kojící dvojčata Romula a Rema.

Zdroj: Cotterell, A. a kol., Mytologie, s. 70.

II. Germánská mytologie

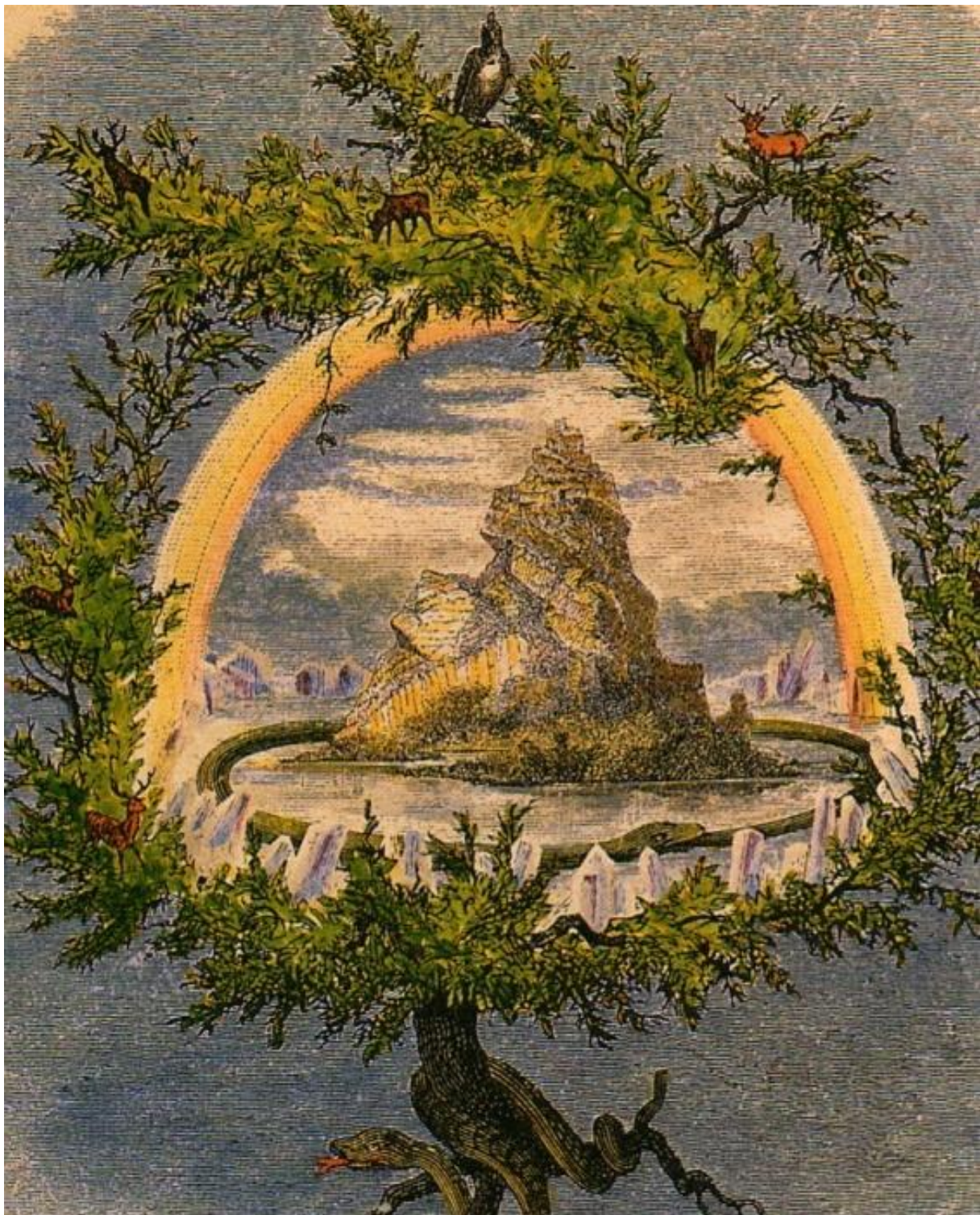
Obrázek 5 - Koza Heidrún na střeše Vallhaly okusuje strom a dojí medovinu pro bojovníky.

Zdroj: Sturluson, S. Edda a Sága o Ynglinzích, s. 77.

Obrázek 6 - Kráva Adhumla olizuje slané kameny, z nichž povstává obr Búri.

Zdroj: Sturluson, S. Edda a Sága o Ynglinzích, s. 47.

Obrázek 7 - Yggdrasil – světový strom

Zdroj: Cotterell, A., a kol. Mytologie, s. 120.

III. Germánské křesťanství

The Gothic Ave Maria

ƒAGINƆ MƆKIA

fagino marja

ANSTAI ANAƆHAFTA

anstai audahafta

ƒRANƆA MIƆ ƆNS

frauja miT Tus

ƆINƆIAƆ ƆN IN UINƆM

TiuTido Tu in qinom

ƆINƆIAƆ AKRAN UIƆANS ƆEINIS

TiuTido akran qiTaus Teinis

IESNS

iesus

ƆEIHƆ MƆKIA

weibo marja

AIƆEIGNAIS

aiTei gudis

BI UNSIS BIAEI ƒRAWAURHTANS

bi unsis bidei frawaurhtans

NU ƆAH IN MEƆA ƆANƆANS UNSAKIS

nu jah in mela dauTaus unsaris

AMEN

amen

Obrázek 8 - Modlitba Ave Maria v góštíně.

Zdroj: Černý, M. Úvod do studia góštiny, s. 81.

Obrázek 9 - Wulfiliv Codex Argenteus – Otčenáš v gótsčině.

Zdroj: Bednaříková, J. Stěhování národů, s. 119.

Obrázek 10 - Chlodvíkův křest

Zdroj: Bednaříková, J. Frankové a Evropa, s. 154.

Obrázek 11 - Mozaika kupole ariánského baptisteria v Raveně. Vznik za vlády Theodericha I.

Zdroj: Matthew, D. Svět středověké Evropy, s. 44.